

М. В. Кондрашова,
к. держ. упр., Академія муніципального управління

ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ЦЕНТРІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ В ДЕРЖАВІ

Обґрунтовано розвиток неефективних інституцій в економіці, що зумовив ослаблення науково-дослідних і проектно-технологічних інститутів у державі. Проаналізовано світовий і вітчизняний досвід з питань пошуку шляхів посилення впливу та конкурентоспроможності країни щодо створення ефективно-інноваційної моделі розвитку та формування відповідного інституційного середовища суспільства.

Development of ineffective institute is grounded in an economy, that stipulated weakening of researches and project-technological to the institute state. World and domestic experience is analysed on the questions of search of ways of strengthening of influencing and competitiveness of country in relation to creation of effective innovative model of development and forming of the proper institute environment of society.

Ключові слова: генерування, ефективні нововведення, інноваційний розвиток, інтеграція, система інститутів, стабільний потік, стимул, формування.

ВСТУП

Сьогодні закладається майбутня структура виробництва продукції, у якій домінує третій технологічний уклад, що є свідченням негативних тенденцій розвитку національної економіки. Подолання наслідків неефективного господарювання командно-адміністративної системи можливе тільки через потужний перерозподіл інноваційних ресурсів суспільства на користь конкурентоспроможних наукоємних виробництв.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Окремі аспекти щодо формування інституцій інноваційного розвитку в Україні досліджені сучасними вітчизняними економістами. Цим науковим проблемам

присвячені праці З. Адаманової, О. Александрової, О. Алімова, О. Амоші, Ю. Бажала, В. Базилевича, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Гриценка, П. Єщенка, Я. Жаліла, Б. Кваснюка, В. Ковальчука, П. Мазурка, Б. Маліцького, В. Мандибури, А. Маслової, А. Мельника, В. Новицького.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— обґрунтувати розвиток неефективних інституцій в економіці, що зумовив ослаблення науково-дослідних і проектно-технологічних інститутів у державі;

— проаналізувати світовий і вітчизняний досвід з питань пошуку шляхів посилення впливу та конкурентоспроможності країни щодо створення ефективно-інноваційної моделі розвитку та формування відповідного інституційного середовища суспільства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основою світової тенденції формування сучасного суспільства став перехід від сировинної та індустріальної економіки до так званої "нової економіки" або, "електронного ринку" [10, с. 270]. М. Кастельс доводить, що подібні зміни є результатом здійснення інформаційно-технологічної революції, визначальними ознаками якої стали: 1) надзвичайна цінність інформації та знань; технології здобувають значення не тільки технічних засобів, але й соціальних інструментів реалізації людських потенціалів; 2) організація інформаційного суспільства в мережі; 3) здійснення усіх видів діяльності в глобальному масштабі через мережі, які функціонують у реальному часі як єдине ціле завдяки інфраструктурі телекомунікацій і трансформації [4, с. 3].

Проте, погоджуємось з думкою М. Делягіна, що "інформаційна революція не зводиться до винаходів начебто персонального комп'ютера й Інтернету. Головне, що дозволяє всерйоз назвати поширення сучасних інформаційних технологій революцією, полягає в тому, що вони вперше зробили найвигіднішою діяльність не мертвої матерії, а людської свідомості — як індивідуальної, так і суспільної" [3]. Результатом цього стало формування фактично в усіх галузях господарської діяльності засад розвитку, характерних для п'ятого і шостого технологічних укладів з переважанням виробництва продукції галузі мікроелектроніки, інформатики, фармацевтичної промисловості, генної інженерії, хімічної промисловості, біотехнологій, оптоелектроніки, системи штучного інтелекту, молекулярної електроніки, програмного забезпечення тощо.

На наш погляд, розвиток неефективних інституцій в економіці зумовив ослаблення науково-дослідних і проектно-технологічних інститутів, конструкторських бюро та лабораторій вищих навчальних закладів, а також традиційних підприємств інноваційного сектора економіки, що негативно вплинуло на розвиток промислових підприємств, які впроваджували інновації.

Отже, навіть за умов обмеженості фінансових і матеріальних ресурсів, за всіх труднощів трансформаційного періоду державі вдалося зберегти свої основні наукові школи та унікальні технології, здатні забезпечувати розвиток сучасного високотехнологічного виробництва на світовому рівні. Це потенційно конкурентний капітал України, але на сьогодні він не є фундаментом інноваційного розвитку.

З метою забезпечення високих темпів економічного розвитку необхідно визначити параметри порядку (точки зростання економіки), впливаючи на які можна різко прискорити економічний розвиток. Параметри порядку доцільно визначати з урахуванням сучасних тенденцій науково-технічного розвитку, специфіки національних умов виробництва, характеру конкуренції на світових ринках. За даних позицій формування синергетичних режимів із загостренням можливе тільки через резонансний вплив на ті точки росту економіки, які пов'язані з інноваційними галузями, розвиток яких відбувається нелінійно і стохастично [7, с. 147]. Це пояснюється тим, що наслідки інноваційного процесу контролювати неможливо. Справедливою є думка Решетило В., що сукупність безупинних інновацій, харак-

терних для сучасного економічного розвитку, формує модель біфуркаційного інноваційного розвитку. Перехід до такої моделі дозволить прискорити темпи економічного зростання і вивести суспільство на принципово іншу траєкторію розвитку, де сфера високих технологій є основним джерелом зростання.

У сучасних умовах розвиток інновацій є головним інструментом вирішення проблем, що постають перед суспільством.

З нашого погляду, досягнення "суспільного оптимуму" в умовах асиметричної інформації є принципово неможливим, оскільки проблема рішень, які ухвалює влада, посилюється тим, що найвищий державний керівник об'єктивно повинен делегувати свої повноваження керівникам нижчого рівня. Будівництво вертикальних адміністративних структур і таких інституційних елементів, як процес законотворчості, судова влада, виконання законів, неформальні норми і кодекси, впливові лобісти, політична еліта, ЗМІ, націлені на сприяння ефективному розподілу обов'язків і повноважень між відповідними виконавцями, проте досить часто уряди не спроможні здійснити найкращі рекомендації економістів, а владні інституції — розпорядження вищих адміністративних керівників без відхилень.

Подібної позиції дотримується і Пустовіт Р., вважаючи, що "у реальному житті спостерігаємо чергування змін, у яких маємо чітко спрямований вектор розвитку з точками біфуркацій, коли виникає можливість вибору. В умовах неправильного розуміння природи залежності теперішнього від минулого виникають неоптимальні рекомендації щодо економічної політики" [6, с. 16].

У процесі інституціоналізації перехідної економіки довільно переплітаються старі і нові інституції та елементи інфраструктури. Причому дилема, яка постала перед урядом України, а саме: створювати нові інституції й структури чи трансформувати існуючі, — не така нагальна, бо зазвичай доводиться робити одночасно і те, і інше. Але тягар минулого (особливо старі неформальні інституції) заважає переходу, перетворюючи нові ринкові структури (акціонерні спілки, ринки капіталу, біржі тощо) лише в імітацію, зліпок із структур західних країн. Держава за всіх умов має забезпечити досить швидке формування ринкової інфраструктури та встановити відповідні формальні норми "правила гри", що задають обмежувальні умови їх діяльності у новому середовищі [9, с. 135].

Інтеграція науково-технічної сфери в процеси економічного і соціального розвитку суспільства означає формування системи інститутів, які створюють могутні стимули для генерування стабільного потоку ефективних нововведень, що сприяють утворенню нових ринків наукомісткої продукції, які здатні забезпечувати платоспроможний попит.

Вважаємо, що нашій державі доцільно обрати як головну стратегію шлях позиціонування за обмеженою кількістю технологічних напрямів, конкретизація яких зумовлює необхідність проведення аналітичних досліджень ринкової кон'юнктури і можливостей вітчизняного науково-технологічного потенціалу щодо відповідності цій кон'юктурі. Наступним кроком має стати реструктуризація наукової та промислової систем держа-

ви на підставі поєднання інтересів суб'єктів економічної діяльності з інтересами державної політики щодо піднесення обраних технологічних напрямів до конкурентоспроможного рівня. Ця стратегія вимагатиме посилення вітчизняного науково-технологічного потенціалу і зробить вирішальним його вклад в інноваційний розвиток національної економіки.

Вибір пріоритетів в інноваційній сфері має здійснюватися на основі аналізу існуючих і прогнозованих ресурсних, попиту, інфраструктурних та інших обмежень розвитку промислового виробництва з метою забезпечення стійких конкурентоспроможних позицій вітчизняних товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках та оцінки можливостей інноваційного технологічного чинника в їх відстоюванні [2, с. 13].

Зміцнення тенденцій інноваційного розвитку потребує відповідних інституційних трансформацій в науково-виробничій сфері. Аналіз світового і вітчизняного досвіду з питань пошуку шляхів посилення впливу та конкурентоспроможності країни свідчить, що основою створення ефективної інноваційної моделі розвитку є формування відповідного інституційного середовища суспільства, що охоплює:

- фундаментальні політичні, соціальні, юридичні правила, в межах яких здійснюються процеси виробництва інновацій та обміну (конституційне, виборне, майнове, контрактне право);

- правила, що регулюють стосунки в приватному секторі (теорія прав власності);

- правила поведінки економічних агентів на контрактній основі (теорія корпорацій, теорія регулювання структури);

- негласні правила поведінки економічних агентів (звичаї, традиції, моральні установи, релігійні заповіді та ін.);

- правила, що регулюють стосунки в публічній сфері (теорія суспільного вибору) [5, с. 122].

Серед важливих соціально-психологічних стимулів інноваційної активності підприємців нами визначено:

- створення умов для творчої самореалізації;

- суспільне визначення значущості інноваційної діяльності;

- підвищення престижу високоякісної праці;

- заохочення прояву творчої ініціативи;

- забезпечення соціальних гарантій, розвиток і підвищення соціальної інфраструктури.

Здійснюючи інституціональні зміни, держава повинна передусім сформулювати такий господарський механізм, який забезпечував би перерозподіл ресурсів із застарілих та безперспективних галузей у промислово-технологічні комплекси сучасного технологічного комплексу, концентрацію ресурсів у місця його зростання, модернізацію економіки, підвищення її ефективності та конкурентоспроможності на основі поширення нових технологій [8, с. 380].

Обмеження інноваційної діяльності є наслідком не-ефективного державного впливу, зокрема податкових пільг, антимонопольного, патентно-ліцензійного та кон'юнктурного регулювання технологічного оновлення виробництва. Незважаючи на виняткову важливість входження вітчизняних науково-виробничих структур у міжнародний трансфер технологій, в Україні відсутнє

законодавство з його регулювання, не досліджені специфічні особливості, тенденції розвитку. Законодавством визначено лише одну пільгу для інноваційної діяльності — оподаткування у розмірі 50 % від чинної ставки прибутку від реалізації інновацій інноваційними центрами, занесеними до державного реєстру. У такому випадку, на нашу думку, всі підприємства фактично позбавлені економічно рівноправних умов здійснення інноваційної діяльності, якщо вони не зазначені інноваційними центрами. Це призводить до суттєвого зниження мотивації підприємств здійснювати наукові та проектно-конструкторські роботи, а також освоювати і впроваджувати нові технології.

На початку періоду реформування трансформація структури економіки відносилася до пріоритетних завдань, що передбачало визначення основних напрямів розвитку суспільного виробництва, темпів і пропорцій економічного зростання, структури централізованих інвестицій та ін. Вважаємо, що головне протиріччя організації структурних перетворень виявилось у спробі поєднати елементи ринкової та централізованої економіки. Регулювання економіки бажано здійснювати так, як це відбувається в ринкових економічних системах, проте впровадження комплексної трансформації структури економіки під силу тільки посиленому централізованому управлінню.

На наш погляд, одним із основних прорахунків здійснення інституційних змін стало безсистемне проведення процесу ринкової трансформації, який, по суті, перетворився в набір окремих заходів, не пов'язаних з глибоким обґрунтуванням та послідовністю реалізації. Зокрема, це заходи щодо лібералізації зовнішньоекономічної діяльності без відповідної підтримки внутрішнього виробника, які призвели до наповнення внутрішнього ринку закордонними товарами низької якості та витіснення товарів вітчизняного виробництва.

Одним із найважливіших механізмів впливу структурної політики на ринкову трансформацію стає формування ринкової інфраструктури та недержавних центрів інвестиційної активності. Якою б зваженою та обґрунтованою не була методологія економічних реформ, значна частина її успішного здійснення залежить від практичної діяльності ринкових інститутів.

Дія конкурентних механізмів об'єктивно посилює необхідність оновлення технологічної бази промислових підприємств, активізації інноваційної діяльності. В умовах посилення ролі інновацій відбувається певне пожвавлення у розробці і використанні нововведень на підприємствах, які після приватизації і корпоративізації перебувають у стані реструктуризації. Це є підставою для очікування активізації інноваційної діяльності не тільки малих дослідно-впроваджувальних фірм, але і великих промислових підприємств.

На думку Волошина Д., інноваційна стратегія в інституційній сфері полягає у створенні великих конкурентоспроможних фінансово-промислових корпорацій, запровадження яких могло б суттєво скоротити розрив між фінансовим і виробничим капіталом та шляхом об'єднання цих ресурсів значно підвищити спроможність до фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів групи [2, с. 15]. До підприємств корпоративного сектора економіки доцільно віднести холдингові

компанії, покликані зосереджувати свої зусилля на багатьох питаннях ефективного розвитку як усієї системи в цілому, так і її окремих ланок.

Шляхи перетворення холдингових компаній на активних учасників інноваційної діяльності досить різноманітні. Викликає інтерес пошук нових форм розробки і залучення механізму інвестиційної взаємодії холдингу як інкубатора дочірніх фірм. Це, як свідчить досвід окремих країн, зокрема Угорщини, дає можливість поєднувати інтереси зростаючих національних компаній, іноземних фірм, що шукають виходу на український ринок, із загальнодержавними інтересами щодо залучення іноземного капіталу.

Таким чином, крупні промислові корпорації та корпоративні системи здатні взяти на себе основний тягар санації виробництва та реструктуризації основного капіталу, забезпечити органічне поєднання науки з виробництвом, посилити вертикальну і регіональну інтеграцію, покращити діяльність виробничих, фінансових, комерційних, маркетингових та інноваційних структур. Такі корпоративні системи повинні взяти на себе роль лідерів у боротьбі за розширення свого впливу і на внутрішньому, і на світовому ринках. Розробка та виробництво новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності продукції не можливі без потужних дослідницьких центрів і лабораторій, які доцільно формувати у складі корпорацій як невід'ємний елемент інституціональної реформи в цілому.

Розвиток інноваційної інфраструктури передбачає створення і удосконалення дії існуючих інституцій у сфері фінансів, консалтингу, інформаційно-комунікативних, юридичних та освітніх послуг. Підтримка цього процесу може відбуватися за рахунок їх безоплатного забезпечення державними інформаційними послугами, повного чи часткового включення видатків підприємств на їх придбання до витрат, які вираховуються з оподаткованого прибутку, їх залучення до виконання державних замовлень на інформаційну продукцію та поточного консультування.

Важливою складовою формування національно-господарської системи, зорієнтованої на інноваційний тип економічного зростання, є комплекс спеціальних заходів щодо забезпечення структурно-технологічної перебудови вітчизняної економіки на базі розповсюдження інновацій нового технологічного укладу.

Одним із головних завдань реформування економіки було б "надійне заблокування процесів лавиноподібного руйнування науково-виробничого комплексу країни" [1, с. 11], що відбувся наприкінці 1990 — початку 2000 рр. Це означає, що досить гострою залишається проблема створення умов для збереження кадрів, знань, технологій та їх використання у перспективних сферах. Державну підтримку виробництва і науки слід сконцентрувати на реалізації пріоритетів, що повинні відповідати порівняльним перевагам української економіки та сполучатися з об'єктивними напрямками глобального техніко-економічного розвитку.

Ціллю макроекономічної політики у нинішній господарській ситуації має стати створення умов, що забезпечують вигідність нарощування виробничої діяльності

та інвестицій в її розвиток. Це передбачає нормалізацію системи грошового обігу та формування механізмів кредитування виробництва, зниження відсоткових ставок і розгортання інститутів фінансування інвестицій у розвиток виробництва, зниження податкового навантаження на виробничу та інвестиційну діяльність, усунення цінових диспропорцій, захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції.

ВИСНОВКИ

Таким чином, однією з найгостріших проблем сучасної України є подолання суперечностей розвитку шляхом ефективного здійснення інституційних змін, спрямованих на формування інноваційних засад господарювання. Це, в свою чергу, сприятиме динамічному стимулюванню економіки з метою досягнення такого рівня добробуту населення та рівня конкурентоспроможності країни, який співвідноситься з загальносвітовими стандартами гідного життя. Використання головних засад цієї теорії як базової може привести нашу країну до кола високорозвинених держав-провідників науково-технічного прогресу.

Література:

1. Безчасний Л. Формування інноваційної моделі економічно зростання в Україні / Безчасний Л. // Актуальні проблеми економіки. — 2002. — № 7. — С. 7—15.
2. Волошин Д.О. Інституційні чинники інноваційного розвитку / Волошин Д.О. // Науково-технічна інформація. — 2004. — № 4. — С. 13—16.
3. Делягин М. Информационная революция, глобализация и кризис мировой экономики / Делягин М.: www.rubricon.ru
4. Кастельс М. Информационное общество та держава добробуту. Фінська модель: пер. з англ. / Кастельс М., Хіманен П. — К.: Ваклер, 2006. — 230 с.
5. Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації: Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 20 червня 2007 року / Верховна Рада України; Комітет з питань науки і освіти. К.С. Самойлик (голова ред.кол.), Г.О. Андрощук (упоряд.), М.М. Шевченко (упоряд.). — К.: Парламентське вид-во, 2007. — 304 с.
6. Нестеренко А.Н. Экономика и институциональная теория / Нестеренко А.Н. — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 415 с.
7. Решетило В.П. Экономическая синергетика институциональных отношений / Решетило В.П. — Х.: ХНУ, 2006. — 288 с.
8. Романинец Р.Н. Институциональные механизмы формирования инноваций в транзитивной экономике / Романинец Р.Н. // Экономика: проблемы теории та практики. Збірник наукових праць. Випуск 213: В 6 т. Том II. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. — С. 376—380.
9. Ткач А.А. Институциональные основы рыночной инфраструктуры: монографія / Ткач А.А. — К.: НАН України, Об'єдн. ін-т економіки, 2005. — 295 с.
10. Федулова Л.І. Технологічний розвиток економіки України / Федулова Л.І. — К.: ІЕП НАН України, 2006. — 627 с.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2012 р.